

www.euractiv.com
www.bruxinfo.hu
www.euroinfo.hu
www.europa.eu.int
www.european-convention.eu.int

PRÁGER LÁSZLÓ

A magyar felzárkózás: versenyképesség, érdek- és értékrendek a XXI. század elején a globális világ és az Európai Unió terében

**KORSZAKHATÁROK TALÁLKOZÁSA:
JELENFELMÉRÉS, MÚLTELEMZÉS**

Az európai uniós tagság közvetlen kapujában (e tanulmány megjelenése, olvasása közben valószínűleg már az EU-tagság körülményei között) a magyar közgazdasági, de talán sokkal inkább politikatudományi irodalomban egyre gyakrabban találkozunk a rendszerváltás valódi, vagy valódinak hitt, gondolt történéseiről, háttéréről közölt írásokkal.

Mindez nem véletlen. Mindenki – politikai csoport, személy, ország – keresi vagy éppen előzékenyen kijelöli (kiemelt) szerepét ebben a most már egészében pozitív jellegét nehezen megkérdőjelezhető folyamatban. A másik valószínűsíthető ok: ha a történelem és a gazdaságtörténet-folyamat, a rendszerváltozás is a folyamatosság része, mégis sok szempontból korszakhatár a rendszerváltáshoz rendelt 1989–90-es év. És – bár az EU-főrikus megközelítés ideje lassan lejár, sőt az euroszkepticizmus a megalapozott kételyek mellett politikai divat is lett – a maga módján korszakhatár az európai uniós tagság is, olyan új szakasz, mely (nem kis késéssel) felveti a hol vagyunk, honnan jöttünk, merre tartunk kérdéseit.

A mostani tanulmány röviden érinti mindhárom kérdéskört. A XXI. század eleje világának és Magyarországnak tényismerete nélkül nehéz elhelyezni Magyarországot a világban, vagy pragmatikusabban: napi és holnapi (hosszabb távú) jövőképet mely a kört szűkebbre zárva – gazdaságpolitikát kialakítani.

A honnan jöttünk megválaszolása azért tűnik különösen fontosnak, mert a történelmi önismeret megszerzésén kívül segít az előző kérdés megválaszolásában is. A gazdaság- (és a politika-) történet elmúlt öt évtizede, vagy akárcsak a rendszerváltásnak nevezett változások előtti és utáni évtized vizsgálata alapvető jelenbeli összefüggések felismeréséhez vezet a világpolitika (gazdaság), benne a magyar viszonyok terében.

A merre megyünk, milyen irányban haladunk kérdést maga „a világ” is egyre gyakrabban feltette magának a XX. század végén, amikor a *növekedéshez* mint kulcsszavakat és a létezés kulcsvetületeit hozzárendeli az *egyensúlyt*, a *stabilitást* és a *biztonságot* és megjelöli a fenntartható gazdasági fejlődés fogalmát, célját. Majd továbblép: belátja, hogy a növekedés, a fejlődés harmóniája nem értelmezhető a gazdaságon belül; a fenntartható fejlődés eleme a külső biológiai környezettel való és az ember belső világában megvalósuló harmónia. E kérdésfelvetések az 1989–90-től kialakuló egypólusú világ termékei, mely világ – megítélésem szerint – a 2001. szeptember 11-i terroristámadásokkal, majd az azóta erősödő, a világra nehezedő fenyegetettséggel bizonyos értelemben ismét kétpólusúvá vált.

A bipoláris világban a másik legyőzése, erőből és erőben való meghaladása lett a valódi belső tartalmakat eltakaró cél, mint ahogy az emberiség történelmének is a legnagyobb veszélye a majdnem mindenkor megosztott világ megosztott hatalmi rendszeréből adódó rövid távú „győzelem, legyőzéspéldák” megkérdőjelezhetetlen ereje. Talán nem történelmi szentségtörés annak a mostani tanulmányban megelölegezett (bár más írásaimban már kifejtett) nézetnek a megfogalmazása, mely szerint a (magyar) rendszerváltás alapvető gyöngéje is visszavezethető a tagadás, finomabban fogalmazva a meghaladás céljára. Azaz – nyilvánvaló, tudatos sarkítással – a rendszerváltás (az adott történelmi helyzetben talán érthetően) mindent célnak tekintett, ami a kommunista rendszer meghaladását, „leváltását”, avval ellentétet, mást jelentett. Mindez önmagában talán nem is lett volna súlyos elégtelenség, ha mindig megfelelő erővel párosul világos, a belső (nemzeti) célokat középpontba állító jövőkép kialakításával és megvalósításával, vagy legalábbis annak tudatos (elszánt, elkötelezett) kísérletével.

De a XX. század utolsó évtizedében az egypólusú világ legalább átmenetileg (és remélhetően soha el nem feledhetővé téve) rövid ideig felvetette a valódi célkeresés és értékmeghatározás kérdését. Másképp fogalmazva a világ haladási irányának kérdését, ebből következően pedig Magyarország számára is a

közös cél- és értékkeresést. A globális világ, helyesebben a világ globalitása eredménye, hogy rövid ideig előtérbe kerülhetett a valódi célkeresés, felvetődhetek (sokszor éppen a globális utat megfogalmazók, végrehajtók és végrehajthatók részéről) a kételyek és a kételyekre adható válaszok. A „mainstream” mellett felvetődtek korábbi vagy eddig nem megfogalmazott mellékutak, melyek valójában közelebb állhatnak vagy vihetnek a világ valódi főútvonalainak megtalálásához.

Azaz a valódi cél- és értékkeresésre nyugalmas fátylat borító, az egymással való harccal elfoglalt bipoláris világ megszűnte 1990–2001 között felvetette a világ csak az erőegyensúlyra vagy erőfölényre figyelő szemléletével szembeni kételyeket.

De 1990–2001 között az is kiderült, hogy az időlegesen (és látzólag) egypólusúvá vált világban sem feltétlenül egyvonalúak az értékek, az értékmegekkel. Mást jelenthetnek a globális világ vezető terének, Európának, Európán belül a különböző „altereknek”, az egyes országoknak, nemzeteknek.

Az apriori elfogadott fővonal szolgásterü követése is feloldódik ebben az időszakban: megkérdőjeleződik a „követés”, a „felzárkózás” a bipoláris világhelyzetekben vitathatlannak tűnő tartalma, megkérdőjelezhetetlenségének, vizsgálhatatlanságának önmagunkkal elhitetett mítosza is. Így válik vizsgálhatóvá és vizsgálandóvá a *felzárkózás* és vele együtt a (felzárkózáshoz szükséges) *versenyképesség tartalma*, az *érdekek* mellett a *követendő értékek* világa.

És így kanyarodunk vissza a jelenhez: európai uniós csatlakozásunkkal remélhetőleg végképp (minden politikai erő számára) lezárul az a szakasz, melynek jelentős (döntően 2000-ig tartó) részében az EU-csatlakozás sokszor maga fölé növekvő öncéllá vált a belső és a globális terekhez való összefüggések, a belső tartalmak vizsgálata nélkül.

Az a történelem fintora (és egyben talán – bár korántsem baráti – „segítség”), hogy belépésünkkor vált világossá Európa számára is, hogy nincs Európai Unió globális „világ-tagság” nélkül, és éppen ezért az európai uniós tagság sem helyettesíti sem Magyarországot, sem más tagország számára az „önmagához való tartozás” (a belső-nemzeti „tagság”) kohézióját és célkijelöléseit.

A HÁROM (GLOBÁLIS, EURÓPAI, NEMZETI) GAZDASÁGI-POLITIKAI TÉR VISZONYLAGOS ÖNÁLLÓSÁGA ÉS ABSZOLÚT EREJŰ ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSA

Napjaink világáról szólva a XXI. század elején talán leggyakrabban használt jelző a politikatudományban és a közgazdasági irodalomban egyaránt a globalitás. Definíció megfogalmazása

helyett inkább valamiféle képszerű megközelítést választok: valószínűleg az egy térben, keretben és körben való létezés fejezi ki a lényegét. A második világháború utáni bipoláris világban¹ két „belülről kívülré záró” hatalmi tér állt egymással szemben. A XX. század végén lényegében a globalitás körén belül alakultak ki „alkörök”, egymástól bizonyos mértékben eltérő erőközpontok, érdek- és értékterek.

Az elmúlt fél évtizedben a magyar gazdaságpolitika (és politika) számára mégis legalapvetőbb annak a megfogalmazása (és elfogadtatása) volt, hogy egyszerre legyen képes a számára mint lehetséges célként, de egyben keretként jelentkező erőtereket külön-külön is értelmezni, de ugyanakkor mindezeket egyetemlegesen, egészükben, kapcsolatrendszerükben felfogni.

A XXI. század fordulóján (de mondhatjuk, a rendszerváltás óta) Magyarország számára e jól tagozódó, de mégis összeolvadó hármastér: a globális világ, az Európai Unió és a belső (nemzeti) gazdasági-társadalmi létezés.²

Bármelyik elem önmagában való megközelítése még inkább egy ilyen gazdaságpolitikai gyakorlat végzetes szélsőség, politikai abszurditás, vagy mindez a gazdaságra szűkítve: a magyar (de itt már kibővített értelmű) versenyképesség feladása.

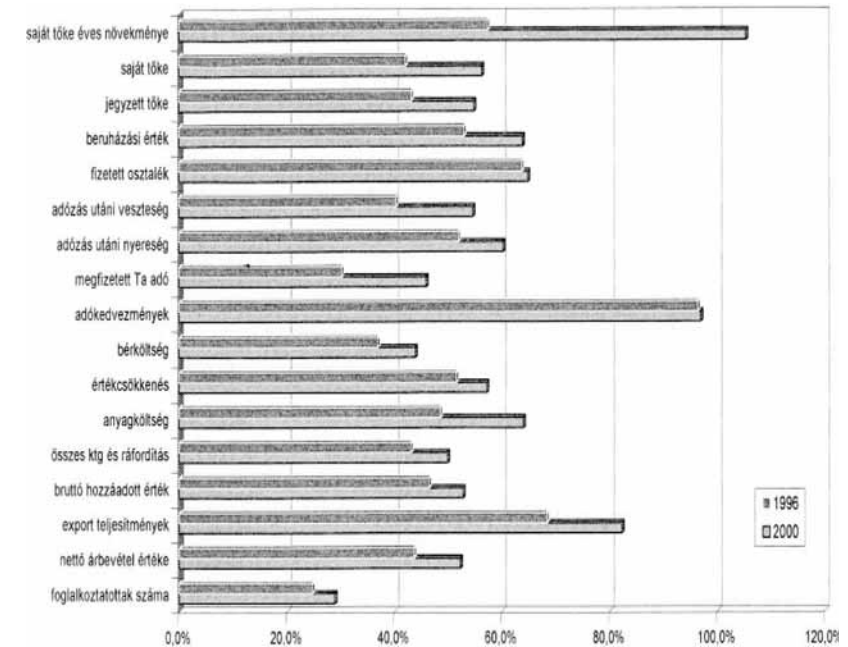
A XXI. század elején az *autarkia* nemcsak a lemaradás biztos útvesztője, hanem e nyitott világban lényegében már értelmezhetetlen (és megvalósíthatatlan), természetellenes kategória. A globális világról való „megfeledkezés” naponkénti létünk tényeinek szinte lehetetlen megtagadása lenne. A *globális erőter* mindenekelőtti hatalmának és „sorvezetésének” korlátok (gátak és gátlások) nélküli elfogadása valamennyi ország számára a *nemzeti lét* és érdek megfogalmazásáról való lemondás.

A nyolcvanas, majd a kilencvenes évek jelentős részét a globális erővonalak csendes, de egyértelmű térnyerése jellemezte Magyarországon, miközben a gazdasági és politikai talán akaratlan marketing már-már végletesen és végzetesen egy sajátos EU-fóriába vezette az országot.

A gazdaságpolitika számára e tények tézisszerű megfogalmazása is célszerű. A globális és a belső, nemzeti tér összefüggését fejezi ki a megállapítás: a globális világ figyelmen kívül hagyása lehetetlen, mert Magyarország a globális világban él („a globális világban élünk”), de a transznacionális vállalatok, pénzintézetek magyarországi jelenléte, sőt túlsúlya az is jelenti, hogy „a globális világ bennünk él”.³

A kilencvenes évek közepe EU-fóriájának feloldására pedig az a lassan kialakuló gazdasági és politikai gondolati út vezetett, mely felismerte, hogy maga az Európai Unió is a globális világ része, mert az Európai Unió is felismerte: nem független az Egyesült Államok vezetett hatalmi, gazdasági tértől, az új világtól és az újnak (a vállalatbirodalmak, a pénzügyi hatalmi centrumok, az információs társadalom) a világtól.

A globális világ jellemzője, hogy a fejlett országokban működő transznacionális vállalatok tulajdonosi és tőkekihelyezési erejükkel és lehetőségeikkel élvez saját forrásait más ország-



A külföldi társaságok részesedése a főbb gazdasági mutatókból (1996–2000)

Forrás: A külföldi tőke szerepe a hazai gazdaság új fejlődési pályára állításában (Pitti Zoltán 2001)

ba kihelyezve kívánnak minél erősebbé és nagyobbá válni. E jelenség eredménye: a század végére minden korábbinál nagyobb lett a transznacionális anyavállalatok szerepe a fejlett országokban és minden korábbinál nagyobbra nőtt a külföldre kihelyezett (az ottani olcsóbb nyersanyag és humánforrásokat kihasználó) leányvállalatok száma.

A fejlett világ országai transznacionális vállalatainak, de még inkább az amerikai nagyvállalatok világméretű térhódításának ténye egyértelmű. Az EU a globális világhoz való felzárkózási kísérletében mérőföldkönek számító 2000 tavasz lisszaboni ülése idején, a Financial Times az akkori helyzetet jellemző 2001. január 1-jei ötszáz listáján található összes amerikai vállalat piaci értékének mértéke 10866 milliárd USD, a japán vállalatoké 1786, a briteké 1637 milliárd dollár. Az összes amerikai vállalat piaci értéke az FT 500-at tekintve több mint kétszer annyi, mint az összes nem amerikaié.⁴

Miközben a XX. század végén, a XXI. század elején egyértelműen az Egyesült Államok, illetve az amerikai vállalatok uralják a globális világot, az Európai Unió egésze és tagországai elkeseredett erőfeszítést tettek egy második gazdasági és politikai erővonal kialakítására.

A transznacionális anyavállalatok és a kihelyezett leányvállalatok száma régióként a 90-es évtized végén

Régió	Anyavállalatok száma	Az adott régióban működő leányvállalatok száma
Fejlett országok	48 791	94 269
Fejlődő országok	12 518	355 324
Közép- és Kelet-Európa	2 150	239 927
Világ összesen	63 459	689 520

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2000.

Ennek egyik legkonkrétabb és leghatározottabb megnyilvánulása a 2000 márciusában Lisszabonban hozott döntések, melyben az Európai Unió ambiciózus, és meglehetősen bátor célt határozott meg.⁵ A kitűzött feladat: az Egyesült Államok utolérése egy évtized alatt a versenyképesség javításával, az információs társadalom megvalósításával. Mindezzel két kérdés vetődik fel. Az egyik: az érdekek harcában mely értékek kerülnek feláldozásra vagy erősödnek meg e megindított világversenyben? A másik: reális cél-e az Egyesült Államok beérése vagy megelőzése ilyen rövid idő alatt. És mindehhez: mi a fejlettség, egyáltalán a kevésbé vagy „jobban fejlettség” értelme és belső tartalma a XXI. század elején és a következő évtizedekben. E kérdés Magyarországnak éppannyira szól, mint az Európai Unió egészének vagy más tagországainak.

Az Egyesült Államok vezette világhoz való mai európai felzárkózás lehetőségeit, kereteit meghatározza, hogy e világ lényege és ereje egy legalább fél évszázadra visszanyúló tudatos politikai, világhatalmi építkezésre, rendkívül széles intézményi és intézmények feletti szilárd alapokra, egyben belső amerikai kohézió létrejöttére vezethető vissza.

A XXI. SZÁZAD ELEJÉRE KIALAKULT VILÁGHATALMI TÉRHEZ VEZETŐ ÚTRÓL

A világ fejlődését, stabilitását (döntően amerikai vezetés és ideológia mellett) biztosító nemzetközi szervezetek (ENSZ, Valutaalap, Világbank, GATT, OEEC, NATO) létrehozásán keresztül az Egyesült Államok már a második világháború után, a Marshall-terv segítségével, de leginkább az amerikai vállalatok eu-

rópai betelepülésével hozzákezdett az „európai integrációhoz”.⁶ Azaz – ma már talán látható – a belső európai integrálás elősegítése mellett az Egyesült Államok az „országvilágok” terében, majd döntően a hetvenes évektől kezdve a „vállalatvilág” létrehozásával, felerősítésével maga is integrálódott az európai térhez és az európai teret is saját (készülődő globális) világa részévé tette.

Az Európai Unió az Amerikai Egyesült Államok irányába tett megkésített közeledését, pontosabban a vele való gazdasági verseny elkerülhetetlenségének megfogalmazását egyrészt gazdasági (és vele párhuzamosan politikai) versenyképessége megőrzése vagy fokozása, az USA-tól való végleges leszakadás megelőzése érdekében tette. Emellett felismerte, hogy európai értékeit megtartani – bár igen kockázatos – csak akkor tudja, ha ő maga is belép a globális világba és annak részévé lesz. Mindez nem csupán valamiféle elméleti, filozófiai felismerés volt: az Európai Unióban, az országokon belül a transznacionális vállalatok képében már évtizedek óta jelen van és meghatározó (az erőterek minden szegmensében a gazdaságban, a pénzügyekben, a kultúrában, az ideológiában) a globális erő, ha jelenlétének mértéke, megítélése és tartalma eltérő is.

Minden bizonnyal elősegítette az Európai Unió a globális világ felé való nyitására hozott döntését az a tény, hogy a globalizált világ maga is változott. Mindennek oka többféle lehet. Egy megközelítés szerint mindezt csupán már elfoglalt pozícióinak tudatában tette. Elfogadható az a nézet, miszerint erre éppen a struktúrák megtartása érdekében szánta rá magát. A tény: a globális világ meghirdetett filozófiája megváltozott. A törvényszerűen az erősebbet tovább erősítő szabadság, a liberalizáció, a korlátlan verseny hirdetését követően elméletben (és talán gyakorlatban is) új dimenziókat fogalmazott meg. Meghirdetett olyan, az emberi léthez közelebb álló célokat, mint az *ember külső környezetének védelme*, vagy a *szegények és a gazdagok világa közötti eltérések csökkentése*, amely már a globalizált világ számára is elviselhetetlen (vagy vállalhatatlan) mértékűvé vált.

Egy évtizede a globális világ talán legharcosabb és legélesebb kritikusa az a Világbank lett, amely a globális világ létrejöttéhez és megerősödéséhez maga is nagymértékben hozzájárult. A kritikában maga Soros György is kiemelt szerepet vállalt. Így fogalmaz: „A globalizáció akadályozza abban az államokat, hogy visszaéljenek hatalmukkal, és a szabadság olyan fokát nyújtja, amelyet egyetlen állam sem tud. Ámde árnyoldala is van a globalizációnak: a pénzügyi piacok labilisak, a szabad verseny országokon belül és az egyes országok között újabb és újabb egyenlőtlenségeket szül, elmélyíti a meglévőket. A kollektív értékeket – a béke megőrzésétől kezdve az emberi jogokon át a környezetvédelemig – kurtán elintézi. Ha élvezni akar-

juk a globalizáció előnyeit, foglalkoznunk kell gyarlóságaival is, még hozzá nemzetközi szinten.⁷

Az ideológiaváltozás egyik legjelentősebb tere a szegénység definíciójának és belső tartalmának módosulása. Korábban a szegénység fogalma döntően az alacsonyabb fogyasztáshoz kapcsolódott. A globális ideológia ma a kritériumok közé sorolja a politikai és a gazdasági hatalomból való részesedés vagy kiszorulás, a kiszolgáltatottság, a társadalmi sebezhetőség kérdését is. Vagyis a XXI. század elején a globális erőter képviselői adott szegmensekben – legalábbis deklarációkban – egy olyan, részükről új világképet fogalmaznak meg, amely már közelebb áll az európai, az Európát alkotó egyes nemzetek értékrendjéhez.

Mindezekből legalább két következtetés is levonható. Egyrészt biztosan látszik, hogy nem lehetséges sem a világnak, sem a világban Magyarországnak elkerülni az értékrendekről való (az adott erőterekben korlátozott szabadságú) döntést vagy legalábbis gondolkodást.

A másik legalább ennyire alapvető. Nincs mód, nincs lehetőség az értékrendek nélküli érdekszerekről való döntésre. Azaz minden érdekszertagsághoz hozzárendelődik egy (nem tiszta formájú, de kitapintható) értékrend melletti elkötelezettség, és fordítva: minden értékrend csakis egy érdeken belül valósítható meg, találhatja meg a helyét, megvalósulásának vagy reálisabban részmegvalósulásának pragmatikus színterét.

A globalizált világban való „jelenlét”, az önálló nemzeti út keretei, az európai kötődés összefüggései mai feldolgozásához, befogadásához, majd a társadalmi és a gazdaságpolitikába való beépítéséhez a mához vezető történelmi út ismerete és elismerése⁸ is szükséges, mert a XXI. század eleji magyarországi politikai és gazdasági (hatalmi) szerkezet magában hordozza e történéseket: annak eredménye.

LESZAKÍTÁSUNK, LESZAKADÁSUNK ÉS VISSZATÉRÉSI KÍSÉRLETEINK A FEJLETT (EURÓPAI) VILÁGBA

Magyarországot a második világháborút követően „megkérdezése nélkül”, a világban mesterséges határokat szabva és felállítva a szovjet érdekszféra részévé tették, kiszakították a fejlett világból, vagy legalábbis évtizedekre megfosztották a tényleges visszaintegrálódás lehetőségétől.⁹

Még sokáig, vagy inkább örökké megválaszolhatatlan kérdés, hogy a bipoláris világ létrejöttében, ezen belül Európa kettészakításában valójában milyen erőterek milyen szerepvállalásai mekkora hányadot képviseltek. Különösen érdekes a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió deklarált vagy felszín alatt maradt érdekeinek, cselekvéseinek (vagy ép-

pen cselekvéshiányának) vizsgálata a következőkben még tárgyalásra kerülő magyar történelmi pontok – vagy ahogy nevezem – visszatérési (reintegrálódási) kísérleteink, így az 1956-os forradalom, az 1968-ban meghirdetett új gazdasági mechanizmus, vagy a rendszerváltással már közvetlenül összekapcsolódó nyolcvanas évek idején.

A lényeg, amelynek ismerete aktuális felzárkózási politikánk, annak kereteinek kialakításában is fontos lehet: a fejlett (európai) világtól nem az európai integrációból, különösen nem annak későbbi szakaszáról való kimaradásunkból, hanem a fejlett „világtagságunk” elvesztéséből vezethető le.¹⁰

Ez ma azért fontos, mert a visszaintegrálódás sem egyszerűen valamiféle EU-harmonizáció. (Az erre való leszűkítés a kilencvenes évek döntő részén végigvonul. De nemcsak földrajzi értelemben történt meg a leszűkítés, hanem a cselekvés szerkezetét, terepét nézve is. A reálszférához való tényleges harmonizáció kérdésének elhanyagolása, a jogi, szabályzási körre leszűkített harmonizálási hajsza elsőbbsége ma már nehezen felfogható, sőt alig értelmezhető.)¹¹

A felzárkózás – ahogy azt mostani írásom korábbi részében már bemutattam – a XXI. század eleji világ egészéhez történik, azaz sokkal inkább mátrixszerű, strukturákban végbemenő, mintsem vonaljellegű: része az említett három hatalmi tér (globális, európai, nemzeti) viszonya; vagy egy másik összefüggés szerint a gazdasági és a gazdaságon túli érdek- és értékrend-szerkezet.

Amire a korábbiakban utaltam: végletes és csaknem végleges leszakadásunkat (amelyet egy gyors felzárkózási szakasszal éppen a következő évtizedben, évtizedekben kell pótolni) nem az EU-tól való elszakadás, az EU- (EGK-, EK-) tagság hiánya, hanem a fejlett nyugati világtól való négy évtizedes elszakadásunk, elszakításunk okozta.

De az ebből következő végső lényeg: a belső (nemzeti) gazdasági (és azon túli) fejlődés vonalának nemkívánatos iránya, alacsony üteme és szerkezetének torzulásai okozták közvetlenül a lemaradást, mely nem egyszerűen a világ egészében vagy az európai térben (ezen belül az Európai Unióban) való leszakadást jelentik vagy jelentették, hanem „saját magunkon belüli” fejlődésünk korlátait.

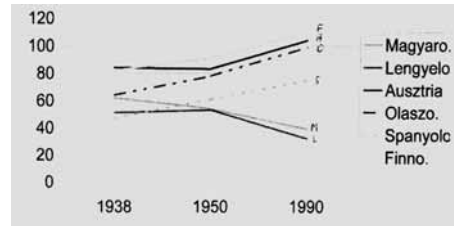
A fejlett világtól való leszakadásunk tényét, idejét, azaz a törvonalat az összegyűjtött és ábrán is megjelenített statisztikai számok egyértelműen bizonyítják.

A vizsgált hat országból négy: Finnország, Ausztria, Olaszország és Spanyolország a második világháború után a „nyugati világ” része lett; Lengyelország és Magyarország a szovjet birodalmi rendszer kereteibe került. A két különböző hatalmi rendszerbe sorolódott országok az EU 15-ök átlagához viszonyított egy főre jutó GDP-jének vonala 1950 táján kettészakadt: az

egyik oldal gyors fejlődésével szemben a másik térben a leszakadás megkezdődött, majd „törés nélkül” folytatódott.

Mindezt az alakja után „tölcsergrafikonnak” is elnevezhető ábra rendkívül szemléletesen mutatja:

Egyes országok fejlettségi szintje (EU-15 = 100)



Egy fél évszázados ugrással a mához (az összegyűjtött statisztikai számokat illetően a XX. és a XXI. század fordulójához) érve a leszűkített fejlettségi mutatók körén túllépve értékelhető képet ad a Magyarország és Ausztria gazdasági, szociális helyzetéről hat szegmensben keresztül bemutatott ténykép:

Ausztria és Magyarország teljesítménye a XX. század végén néhány alapvető gazdasági és szociális területen

	GDP	GDP/fő	Külkereskedelem	Átlagbér	Lakásépítés	Átlagos életkor
Magyarország	50, illetve 100	4787 illetve 10 870	30	76 000	20-22	66,3
Ausztria	210	25 735	63	450 000	58	74,3

Megjegyzések: GDP: milliárd USD, árfolyamon és vásárlóerő-paritáson. GDP/fő: USD. Külkereskedelem: export, milliárd USD. Átlagbér: fizikai dolgozók Ft/hó. Lakásépítés: 1997-99 között éves átlagban, ezerben. Átlagéletkor: férfi, év.

A bemutatott két, egymástól öt évtized távolába lévő időpont között Magyarország megkísérelte a fejlett világhoz való újracsatlakozását, abba való visszatérését megvalósítani.

E visszatérési szakaszok közül eddigi írásaimban egymás mellé rendelve történelmi pontként kiemeltem az 1956-os forradalmat, a hatvanas évek végi (a prágai tavasz leverése után időlegesen visszaszorított) új gazdasági mechanizmus megtervezését és bevezetését, a nyolcvanas évek nyitottságelméletét és gyakorlatát, majd a rendszerváltást.

E kísérletekben esetenként keverednek, együtt élnek a tagadásra, a meglévő megváltoztatására vonatkozó törekvések és a teremtő célokat is megfogalmazó jövőképek.

Így például az 1968-as új gazdasági mechanizmus vonalában (már csak a történelmi előzmények keserű tapasztalatait és a prágai tavasz talán már sejthető leverését is pragmatikusan számba véve) a KGST-hez, a Varsói Szerződéshez való hűséget rendkívül erőteljesen hangsúlyozva jól körülhatárolható gazdasági, gazdaságpolitikai, strukturális célok fogalmazódtak meg. Nem véletlen, hogy e pragmatizmus túlélt az időleges visszaszorítást és talán a legnagyobb helyzeti előnyt adta két évtizedig Magyarországnak a szintén a világ keleti felébe kényszerített vetélytársaival szemben. Az új mechanizmus maga nem volt rendszerváltó, de a rendszerváltás fontos elemere lett.

Az 1956-os forradalom teljes politikai-gazdasági fordulatot akart megvalósítani. Szeme előtt a szovjet rendszer és rendszertagság elvetése, leküzdése volt. Ebben rokon az 1956-os forradalommal az 1989-90-es rendszerváltás is.

Új kutatásokra váró terület és kor a nyolcvanas évek időszaka, amely a legközvetlenebbül kapcsolódik a rendszerváltáshoz és annak alapszerkezetét kialakítva a mához.

A RENDSZERVÁLTÁS STRUKTÚRÁJÁNAK KIALAKULÁSA A NYOLCVANAS ÉVEKBEN: A SZOVJET ERŐTÉR GYENGÜLÉSE, A GLOBÁLIS ERŐVONALAK FOKOZÓDÓ TÉRNYERÉSE

Nemcsak a világ, hanem a magunk XXI. század eleji hatalmi, politikai, gazdasági, tulajdonlási struktúrájának kezdete a nyolcvanas évekre vezethető vissza. Emellett azonban nyilván felületes megállapítás lenne, hogy a rendszerváltás első évtizede csupán a nyolcvanas évek eltervezett törekvéseiből a XXI. század eleje létrejött valóságához vezető átmeneti időszak lett volna.

Az évtized egészére négy hatalmi tér magyarországi jelenléte és küzdelme, e küzdelem eredményeképpen súlyváltozása (felerosódése vagy éppen eltűnése, elhalványulása) rögzíthető.

Ezek a terek:

- A *szovjet* hatalmi tér a szovjet politika, a katonai erő (Varsói Szerződés) és a gazdasági jelenlét (a KGST) külső szervezetrendszerében, de több mint három évtized történetével egyúttal beépülve a belső politikai-gazdasági rendszerbe.
- Az *Egyesült Államok* vezette (egyre inkább globalizálódó) *világtér* megjelenése és erősödése.
- Az *európai* tér (megkésett) jelentkezése.

d) A *belső* erőter, melynek épp az a jellemzője, hogy részben a felsorolt három külső erőter hatása, részben saját *belső* szerveződése és átszerveződése következtében egyre inkább strukturálódik (konzervatív és reformkommunisták, ellenzékiek stb.), egymásnak feszül, majd a döntő történelmi léptékeket tekintve a rendszerváltás idejére a látszólagos feszültségnövekedés ellenére pragmatikusan inkább egymáshoz közeledik, hogy később egy más struktúrában az újbóli hatalmi harc éleződésének új szakaszába lépjen.¹²

E változásoknak mindenesetre érdekes az időbeli megjelenése, „lefutása”:

– A szovjet erőter hatalmát, a világpolitikai felosztásban megszerzett helyét 1945-től, illetve 1949-től látszólag a nyolcvanas évek végéig szilárdan uralta. Az évtized történéseinek mélyebb áttekintése azonban a szovjet tér fokozatos kiszorulását, a globális hatalmi vonal egyre erőteljesebb térnyerését mutatja.

– Az amerikai erőter először elsődlegesen a döntően általa irányított *nemzetközi szervezeteken keresztül* jelentette be tétigényét, a változásokban elfoglalandó majdani helyét. Magyarország 1973-ban a GATT tagja lett, de a közvetlen gazdaságpolitikai, gazdaságideológiai kapcsolódást a Nemzetközi Valutaalapba, valamint a Világbankba való belépésünk jelentette (1982). Ez olyan, a mai napig ható új politikai, hatalomszerveződési, gazdasági, pénzügyi erő megjelenését jelentette, mely mindemellett rendkívül erős ideológiaiával, értékrenddel és külső érdekkörkapcsolatokkal rendelkezett.¹³ A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank nemcsak a nyolcvanas években vált mind erősebben a magyar gazdaságpolitika (végső soron a politikai fordulat) meghatározó tényezőjévé, hanem az maradt a rendszerváltás utáni első kormány idején, a rendszerváltás első évtizedében.

– Legkétségtelenebb a nemzetközi terek közül az *európai* vonal jelentkezett intézményi formában, bár a külkereskedelemben és a kétoldalú kapcsolatokban bizonyos relatív erősödést láthatunk már a nyolcvanas évek folyamán. A Közös Piacca a kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatfelvételre csupán 1988 őszén kerül sor, ám kétségtelenül ezt kevéssé publikus tárgyalások sora előzte meg.

A lényeg: Magyarországon már a nyolcvanas évek elején megjelent és egyre erősödött a gazdaságban, a pénzügyekben, a szellemi műhelyek kialakításában, a szabályozásban, a jogalkotásban, majd összegezve a gazdaságpolitika és társadalom egészében is a globális tér.

[A nyolcvanas évek megértése, vagy legalábbis részbeni áttekintése egy könyv terjedelme. De ezekből a készülő gyűjtésekből rendkívül jellemző és fontos 1982, amely legfőbb magyar

A különböző erőterek jelenléte Magyarországon és Magyarország kapcsolatrendszerében 1982-ben

A szovjet erőter (KGST, Varsói Szerződés)	Az Egyesült Államok erőtere	Európa és az Európai Közösség	A belső tér (hatalom, ellenzék)		
			gazdaság	kultúra, politika, ideológia,	egyéb nemzetközi kapcsolatok
Jún. 2. Honecker, az NDK pártfőtitkára Budapesten tárgyal	Márc. 30. Szabó István Mephisto c. filmje Oscar-díjat nyer Hollywoodban	Ápr. 6. A hegyeshalmi közti határátelők átadása	Jan. 1. Megkezdik működésüket a magántaxik	Jan. 1. Elehetővé teszik egy évben egyszer a külföldi (nyugati) utazást	Febr. 1–3. Arafat palesztin elnök Budapesten tárgyal
Jún. 8. A KGST 36. ülészaka Budapesten	Május 1–12. Marjai József miniszterelnök-helyettest Washingtonban fogadja Reagan amerikai elnök	Ápr. 26. Kádár János az NSZK-ban tárgyal	Márc. 29. „Magyarország Hamburgban” rendezvény	Márc. 12. Az idegnyelv-tudás anyagi elismerése	Márc. 24. Poggi pápai nuncius Budapesten tárgyal
Jún. 18. Az izraeli agresszió magyar elitjéé	Május 6. Magyarországot felveszik a Nemzetközi Valuta Alapba (IMF)	Május 26. Makk Károly filmje Cannes-ban díjat nyer.	Ápr. 6. A hegyeshalmi közti határátelők átadása	Márc. 30. Szabó István Mephisto c. filmje Oscar-díjat nyer	Ápr. 20. Magyar-román történetstabilizáló
A Közös Piac felfüggeszti kereskedelmi kapcsolatait a Szovjetunióval	Május 31. Puja Frigyes külügy-miniszter Kanadában tárgyal	Szept. 28. Lázár György miniszterelnök Ausztriában tárgyal	Ápr. 7. Az MSZMP KB ülése: lakásépítés, -gazdálkodás	Ápr. 10. Római katolikus főpapok kinevezése	Ápr. 26. Kádár János az NSZK-ban tárgyal
Nov. 13. Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvában tárgyal	Júl. 4. Nixon volt amerikai elnök Budapesten tárgyal	A Közös Piac felfüggeszti kereskedelmi kapcsolatait a Szovjetunióval	Ápr. 15. 25%-os áramdíjemelés	Ápr. 24. A Nemzetközi Auschwitz Bizottság ülése Budapesten	Május 1–12. Marjai József miniszterelnök-helyettest Washingtonban fogadja Reagan amerikai elnök
	Júl. 7. Magyarországot felveszik a Világbankba (IBRD)		Május 6. Magyarországot felveszik a Nemzetközi Valuta Alapba (IMF)	Május 26. Makk Károly filmje Cannes-ban díjat nyer	Május 31. Puja Frigyes külügy-miniszter Kanadában tárgyal
	Szept. 4. Magyar-amerikai filozófiai tanácskozás Budapesten		Jún. 23. MSZMP KB ülés: a gazdaság problémái	Jún. 18. Az izraeli agresszió magyar elitjéé	Június 2. Honecker, az NDK pártfőtitkára Budapesten tárgyal
		Júl. 7. Magyarországot felveszik a Világbankba (IBRD)		Június. Személyi változások a kormányban és pártvezetésben	Jún. 8. A KGST 36. ülészaka Budapesten
		Aug. 9. Élelmszer-áremelések		Aug. 25. Nemzeti történelmi emlékhely avatása Vésztómágoron	Júl. 4. Nixon volt amerikai elnök Budapesten tárgyal
		Aug. 16. Nemzetközi gazdaságtörténeti kongresszus Budapesten		Szept. 2. Független békemozgalom alakul	Szept. 4. Magyar-amerikai filozófiai tanácskozás Budapesten
		Nov. 11. Az MSZMP KB ülése: a választási rendszer továbbfejlesztése		Nov. 6. Erdélyi magyar értelmiségiek letartóztatása	Szept. 28. Lázár György miniszterelnök Ausztriában tárgyal
		Nov. 25. MT-határozat: a vállalati irányítás fejlesztése (felügyelőbizottságok, igazgatótanácsok működése)		Nov. 10. Duray Miklós magyar kisebbségi vezető letartóztatása Pozsonyban	Nov. 13. Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvában tárgyal
		Nov. 26. Lehetséges válik a kötvények kibocsátása		Nov. 11. Az MSZMP KB ülése: a választási rendszer továbbfejlesztése	Dec. 15. Puja Frigyes külügy-minisztert Rómában fogadja a pápa
		Dec. 1. MSZMP KB-ülés: az éves gazdasági terv teljesítésének elmaradása a célkitűzésektől		Dec. 14. Házuktatások budapesti ellenzékiek lakásaiban	Dec. 18. Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvába utazik az SZU megalakulása 60. évfordulójára

(és nemzetközi) eseményeit a bemutatott és kialakított erőterecsoportokba sorolva külön táblázatban adom.]

A nemzetközi intézmények után az évtized második felétől a globális tér képviselőjében az amerikai (kanadai) pénzügyi, befektetői (sokkal kevésbé üzleti, vállalati) szféra Magyarországhoz (korábbi állampolgárságuk, családi, üzleti kapcsolataik stb.) kötődő képviselői jelentek meg. (Sokszor 1956-os múltjukkal üzleti közeledéseket érzelmi vonalakkal is gazdagították a nyilvánvalóan a világot képviselő emigráns magyar, már Nyugaton is kötődési és kapcsolatrendszerükben meghatározó, befutott pénzemberek, befektetők.¹⁴)

A mai kor számára a jövőt kutatva az a fontos kérdés, hogy a tagadás után, a visszatartó struktúrák lebontása mellett, vagy akár egy rendkívül fontos történelmi fordulatként kezelt cél (ilyen például az EU-csatlakozás) elérése eufórikus, egyértelműen „követő”, a célt vizsgálat nélkül másoló, ahhoz harmonizáló szakaszában, vagy legalábbis azt követően milyen mélységben és milyen időbeli lefutásban tudja saját célrendszerét is megfogalmazni és megvalósítani egy ország, nemzet vagy a területet szűkítve a gazdaság.

Másként fogalmazva: ma az a kérdés, hogy a keretekbe kényszerítő, visszahúzó struktúrák lebontása után a példaként választott új struktúra elfogadása, követése közben létrejön-e egy önálló belső nemzeti jövőkép?

Mindehhez lezárásként a tanulmányban csupán két megjegyzés. Egyrészt a magunk az első fázisban talán inkább tagadó, illetve követő jellegű rendszerváltása nem jelentette, hogy a minket körülvevő világ (és hatalmi terek) ne céljellegűen közelítsék meg és segítsék elő a magyar rendszerváltást. (Mindez különösen érdekessé teszi a nyolcvanas évek történelmi vizsgálatát, elemzését, a Magyarországon jelenlévő és megjelenő szovjet, globális, majd nem kis késéssel jelentkező európai terek harcát és a belső nemzeti vonal erejét vagy erőtlenségét, megosztottságát, megosztását, egymásra találását vagy a jövőbeli kapcsolódási pontokat keresve helyezkedő széthúzását.)

A másik: végbemegy-e az EU 15-ök között egy közeledés, felzárkózás, valamint: a bruttó számok mögött milyen strukturális közeledések figyelhetők meg, vagy éppen ellenkezőleg a történelmileg kialakult struktúrák ereje jelenti a felzárkózás alapját? De a végső megválaszolandó kérdés: miként folytatódott, illetve folytatódhat most már az Európai Unió tagsága mellett, egy erős harmonizálódási szakasz után, a magyar belső piac nemzetköziesedését követően a megfelelő belső nemzeti érdekpozicionálás a belső létezési terepen és a külső kapcsolatrendszerben?

A SAJÁT NEMZETI JÖVŐKÉP KIALAKÍTÁSÁNAK FELELŐSSÉGE VAGY A KÖVETÉS-SODRÓDÁS LÁTSZÓLAGOS BIZTONSÁGA

Szóltunk már róla: a kétpólusú történelmi időszakokban nagy a veszély, hogy a valóságos tartalmak vizsgálata nélkül a másik meghaladása, legyőzése legyen az önmagában lévő végső cél.

Az egyik rendszerből a másikba való átmenetel vágya (főképp, ha az áttérés küzdelmet is jelent) is hozhat hasonló veszélyeket. Ugyancsak láttuk, hogy az átmeneti korokban a tagadás, a korábbi elvetése ideig-óráig a felszínen helyettesítheti a valódi célkijelölést. A rendszerváltást követő évtizedet sok vonatkozásban e kritika illelheti.

A tanulmány (mostani) befejezéseként, de valójában újabb kutatásokra, állásfoglalásokra ösztönözve a következőkben még (esettanulmányyszerűen) két vonatkozást vizsgálunk meg.

Egyrészt egy konkrét történésen keresztül a követő jellegű fölzárkózást elemezzük. A kérdés mögött elrejtve a versenyképesség tartalmának értelmezése is meghúzódik.

A Financial Times 2001-ben a tudásalapú iparágak helyzete alapján versenyképességi sorrendet állított fel a világ országai között.¹⁵

Magyarország többek között Kanadát, Belgiumot, Németországot, Nagy-Britanniát megelőzve a hatodik helyre került.

Mindezek után a versenyképességi sorrend:

A Financial Times országgrangora a tudásalapú iparágak helyzete alapján (2001) (az első tizenöt helyezett)¹⁶

Rangsor	Ország	Pont
1.	Svájc	52
2.	Svédország	44
3.	Egyesült Államok	40
4.	Írország	38
5.	Hollandia	33
6.	Magyarország	31
7-8.	Belgium	29
7-8.	Kanada	29
9.	Egyesült Királyság	28
10-11.	Finnország	27
10-11.	Dél-Korea	27
12.	Németország	26
13.	Japán	20
14.	Ausztrália	19
15.	Luxemburg	16

A sorrend egyszerre érdekes és kétséges. A mindenkori gazdaságpolitika és politika kettőt tehet: – a természetszerűen sa-

ját jó helyezését kedvezően fogadja, vagy – ami ritkább – elemzi a tartalmat.

A versenyképességi besorolás ismertetése nyomban feloldja a kétségeket. A tíz szempont:

- az adott ország részaránya a teljes tudás alapú ipari kibocsátásból,
- az adott ország részaránya a tudás alapú szolgáltatásokból,
- szabadalmak száma különböző termékcsaládokban,
- a munkatermelékenység aktuális növekedése,
- az ország „tudásba való beruházása” (szoftver, K+F, oktatás),
- az információs technikára való költés nagysága,
- a kockázati tőke-befektetések nagysága,
- a külföldi vállalatok súlya a teljes termelésben,
- a külföldi vállalatok súlya a szolgáltatásokban,
- a külföldi hallgatók aránya a teljes felsőoktatási létszamban.

E versenyképességi rangsor belső tartalmáról kiderül, hogy egy-egy ország fejlődésének „jóságát”, vagy elmaradását adott, nagyon jól behatárolható hatalmi „tér szempontból” fogalmazza meg. Azaz kiemelten értékeli a nyitottságot, a globális tőke és vállalatvilág számára való behatolhatóságot, miközben az adott ország a (globális) világban elfoglalt vagy lehetséges helyéről, ha úgy tetszik versenyképességéről kétségtelenül perdöntő ítéletet, képet ad. Mostani tanulmányunkban nem is kívánjuk tovább elemezni a konkrét versenyképességi képletet. A lényeg: a versenyképesség adott célrendszerhez való közelítésben, közelítési szándékban értelmezhető csak.

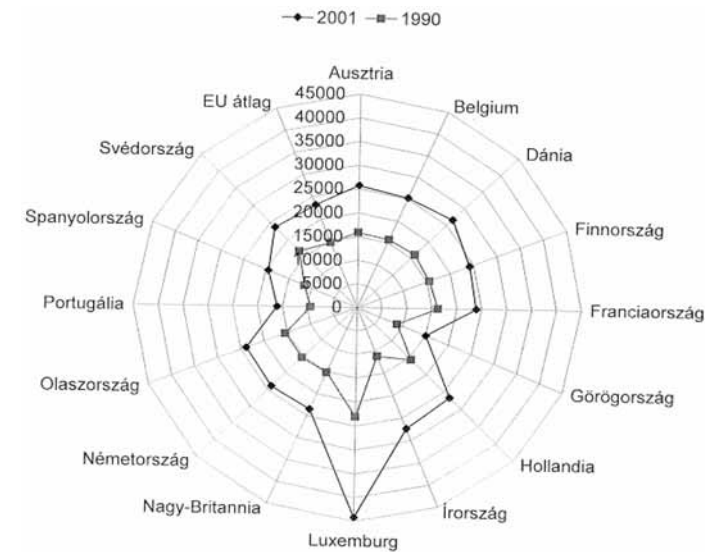
A másik tény: a „világterekhez” való felzárkózások (nemzeti) célját, célmeghatározását egyszerre kell vizsgálnia, „jövőhagy-nia” a hatalmi terek realitása elfogadásának, a gazdasági és politikai pragmatizmusnak és a saját, elérhető, reális, ha úgy tetszik szintén némileg pragmatikus (nemzeti) célok megfogalmazása szükségességének.

Míndez igaz a globális világban való leghatékonyabb (nemzeti) elhelyezkedés kijelölésére, vagy szűkebb keretben, az Európai Unió teréhez való harmonizálódás útjának megfogalmazásában.

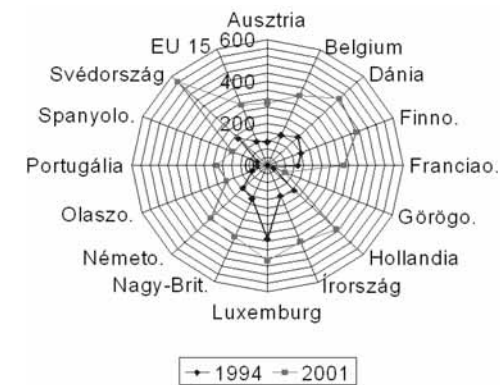
Az utóbbihoz – záróként – egy rövid elemzés arról, hogy miképpen „harmonizálódtak”, (amennyiben harmonizálódnak) az EU 15-ök egymáshoz, mekkora erővel megy végbe vagy marad el a bruttó, mennyiségi értelemben vett (döntően a GDP-ben mért) felzárkózás, közeledés, „egységesülés” az EU 15-ök terében.

Mindennek kimutatására egy ún. „pókhálódigrammot” szerkesztettem, amelyen rendkívül képszerűen követhető az EU 15-

ök gazdasági fejlettségének alakulása a legutóbbi évtizedben az egy főre jutó GDP mérőszámán keresztül.¹⁷



Az EU tizenötök fejlettségének alakulása (GDP/fő, 1990, 2001)
EU 15-ök GDP/fő



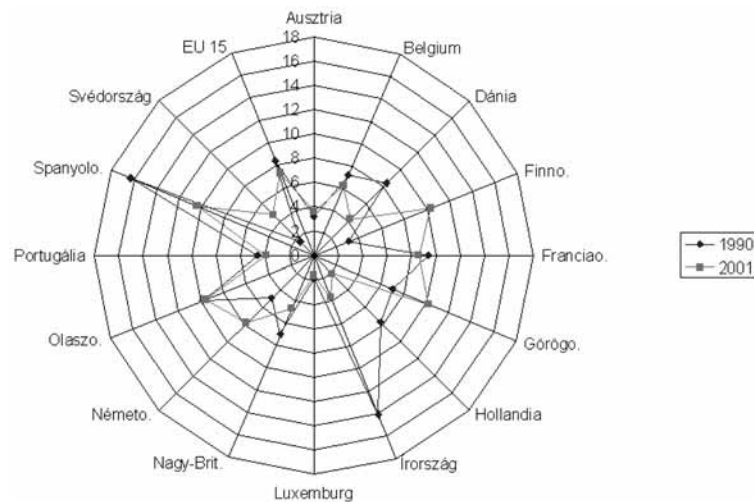
Személyi számítógépek az EU 15-ök tagországaiban, 1994–2001, ezer lakosra

Az egymást párhuzamosan követő 1990-es és 2001-es vonal az integráció keretében (a támogatások ellenére) egészében hasonló növekedési pályák létrejöttét, a bruttó különbségek megmaradását mutatja.

Mindemellett valamilyen pótlólagos belső összetartó erő megléte nélkül nehezen lenne magyarázható az EU-tagországok

kohéziója vagy éppen az egyes országok belső rendje, egyensúlya, ereje.

Mindehhez további két diagramot készítettünk el az elmúlt évtized változásainak és a jelenlegi különbségek bemutatására. Az egyik az információs társadalom helyzetét (egy főre jutó számítógépek az EU 15-ök országaiban), a másik a társadalmi, szociális helyzetet tükrözi a munkanélküliek aránya alakulásának és változásának bemutatásával.



A munkanélküliek aránya (EU 15-ök %) 1990-ben és 2001-ben

A bemutatott ábrákon kívül hasonló módszerrel számításokat végeztünk a tagországok az elmúlt évtizedben megtett útjának elemzésére a társadalom, a gazdaság, a pénzügyek, az egészségügy, a szociális ellátás, a jövedelemviszonyok különböző területeire. A vizsgálatok alapján egyértelműnek mondható következtetés: bizonyos korlátozott egymáshoz való közeledés mellett döntően a történelmileg kialakult struktúrák különböző nemzeti bázisán alakult ki a tagországok egymással harmonizáló fejlődése. Azaz végső soron az egyes országok számára a történelmi múltjukban kialakult struktúrák ereje biztosítja azt a belső gazdasági és társadalmi kohéziót, amely alapot ad a szükséges alkalmazkodáshoz, versenyképessé teszi őket az Európai Unióban és a globalizált világban.

Valószínűleg mindez Magyarország felzárkózására, harmonizációjára, saját belső erőterének növelésére is példa, amely erőter tartalmát, fejlődését a globális világ egésze, az Európai Unió adta keretek korlátozó és erősítő közegében kell megfogalmazni.

JEGYZETEK

- ¹ Ma egyre inkább világossá válik, hogy e bipolaritás sokkal inkább két részre szakadást, elkülönülést jelent a második világháborút követő időszakban, mintsem az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti valamiféle egyensúlyt. Ma világosan látszik, hogy az Egyesült Államok egyértelmű túlsúlya nem a XXI. század szüleménye, inkább a fél évszázaddal ezelőtti, a második világháborút követő „induló” helyzet visszatérése. A második világháborúban tovább gyengült a szovjet (központosított) gazdaság, a területén végbement fizikai rombolás a termelőalapokat, a népességet tekintve is hatalmas pusztításokat okozott, míg az Egyesült Államok, bár nagy áldozatokat hozva, ám a háborút lényegében teljesen területen kívüli terepeken víva gyors gazdasági növekedéssel, hatalmas technikai-technológiai fejlődéssel egyeduralomra tett szert. A világ bipolaritását – ma világosan látható – csupán a viszonylagos katonai (ezen belül is a nukleáris fegyverzeti) egyensúlya hozta létre és tarthatta fenn adott ideig.
- ² Práger László: A magyar nemzeti (gazdasági) fejlődés az EU-csatlakozás és a globalizált világ kereteiben a XXI. század elején. Európai Tükör. 2001. 6. szám. 2–22. oldal. Lényegében e cikk alaptézisei és gondolatai bizonyos mértékű újrafogalmazása: Európa a jövőnk, Magyarország a hazánk (Vitairat az európai újraegyesítésről) Budapest, 2002. 3–20. oldal.
- ³ Práger László: Mi a kérdés a népszavazás után. Heti Válasz. 2003. május. 16.
- ⁴ Financial Times. The World's Largest Companies. 2001. május 11.
- ⁵ Részletesen foglalkozom e kérdéssel a „Nyitás a globalizált világ felé (az EU 2000. márciusi liszaboni döntései után). Európai Tükör. 2000. 4. szám. 10–24. oldal.
- ⁶ Részletesen: Práger L. (2001).
- ⁷ Soros György: A vesztesek reményei, Népszabadság, 2000. július 15.
- ⁸ Práger László: A nyolcvanas évek kiterjesztett nyitottságelmélete és napjaink magyarországi reálfolyamatai. Közgazdasági Szemle. 1998. november, valamint Práger (2001): A világ(gazdaság) és Magyarország a XXI. század elején. Unió Kiadó. Budapest. 2003. (355 oldal).
- ⁹ A még ma is gyakori, a „Németország utolsó csatlósa” megfogalmazásból való levezetés túlságosan felszínes megállapítás. A történelmi, geopolitikai helyzet elemzése helyett most csak a második világháborút követően azonos (szovjet) hatalmi rendszerbe besorolt, a második világháború során Magyarországgal teljesen ellentétes, különböző szerepet játszó, helyet betöltő Lengyelország példáját említem.
- ¹⁰ Az természetesen nemcsak történelmi, hanem egyszerűen logikai összefüggés, hogy az EKG- (majd EK-, EU-) tagság természetesen „önmagában” is a fejlett világban való tagságunkat, a visszaintegrálódást jelentette volna. Ez az összefüggés a szövegben leírt állítás tartalmát, tényét nem befolyásolja.
- ¹¹ Ez az állítás ma szinte az abszurd vagy a logikai tévedés kategóriájába sorolható. Nyilván a szabályozások, a jog harmonizációja nem képzelhető el a mögöttes, de ténylegesen a reálszférában végbemenő – és végrehajtandó – harmonizáció nélkül. Mégis, konkrét gazdaságtörténeti tények ismeretében állítható a két vonal hosszan tartó elszakadása. Lényegében csak 1998, a csatlakozási tárgyalások megkezdése után kezdődött el a jogharmonizáció következtében szükséges reálharmonizáció összefüggéseinek konkrét vizsgálata, a harmonizációhoz szükséges magyar költségvetési források és uniós támogatások mértékének, végső soron a harmonizáció költségének –majd későbbi hozamának – felmérése és számszerűsítése. Erre egyébként saját „felvilágosulásunk” mellett az EU csatlakozási mechanizmusa, az ahhoz „kötelezően” kialakítandó nemzeti programok és tervek is elvezettek volna.
- ¹² A rendszerátalakulás általános, elméleti, de konkrét magyarországi kérdéseit, különösen a régi elit hatalomátmentését részletesen bemutatja Fricz Ta-

- más: Régi elit az új demokráciában Magyarországon. c. cikkében. Politikatudományi Szemle. 2003. 4. szám. 87–107. o.
- ¹³ Az is nyilvánvaló, ha a két belépésre 1982-ben került sor, akkor a kapcsolatok valamilyen szintje és formája – a magyar párt és kormány és a Szovjetunió tudtával – már évtizede, de legalábbis évek óta létezett.
- ¹⁴ Részletesebben írok minderről a XXI. század pályázata keretében elkészült „A magyar nemzeti fejlődés útja” c. munkám „A rendszerváltásig és az azt követően bejárt megszakított és folyamatos nemzeti és nemzetközi pályák” c. részében. Kézirat. Budapest. 2004. Emellett konkrét történelmi tények, dokumentumok: Práger László: A vén Európa és a nemzeti fejlődés. Heti Válasz. 2004. március. 5.
- ¹⁵ Részletesen foglalkozom e témával az NKFP „Társadalmi tudat, értékrendszer, magatartáskultúra Magyarországon” c. kutatási irány a konvergencia kérdésével foglalkozó tanulmányában, valamint a Heller Farkas Főiskola oktatási tevékenységéhez kapcsolódó munkában. Práger László: Konvergencia-divergencia, leszakadás-felzárkózás. Budapest. 2004. Kézirat. Felzárkózás és versenyképesség. Budapest. 2004. Kézirat.
- ¹⁶ A Financial Times módszere a következő volt: (1) kiválasztotta a megítélése szerint legrelevánsabb 10 mutatót az OECD százas nagyságrendű csoportjából, (2) az OECD számításait nem változtatva az egyes kategóriákban rangsorolta az országokat, (3) az első tíz helyezettet pontozta egyszerűen egytől tízes értékeket használva, (4) az egyes országokra kapott értékeket összeadta és nagyságrend szerint rangsorolta az országokat.
- ¹⁷ A részletes leírás, elemzés megtalálható a már idézett NKFP-publikációban.

IRODALOM

- Agenda 2000, For a stronger and wilder Europe. Brussels, European Commission.
- Ágh Attila: Demokratizálás és európaizálás. Villányi úti könyvek, 2002.
- Anthony B. Atkinson and John Micklewright: Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of income, Cambridge University Press, 1992.
- A tizenötök Európai. Osiris Kiadó, Budapest 2000. Szerkesztette: Kiss J. László.
- Ábel István–Szakadát László: A bankrendszer alakulása Magyarországon 1987–1996 között. Közgazdasági Szemle 1997. 7–8. sz.
- Alan Mayhew, Recreating Europe. The European Union's Policy towards Central and Eastern Europe. Cambridge: University Press, 1998. Idézi: Európai integráció – európai filozófia. Szeged, 1999. 17. oldal.
- Az MSZMP Központi Bizottságának kiinduló irányelvei a gazdaságirányítási rendszer reformjára. Az MSZMP határozatai és dokumentumai. 1963–1966. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- Európai egyesülés és modernizáció. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Balázs Péter: Európai egyesülés és modernizáció. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Barro R.: Determinants of Economic Growth, A Cross-Country Empirical Study, The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, 1997.
- Becsey Zsolt: Az Európai Unió bővítésének előnyei az Európai Unió számára. Phd-értekezés. Kézirat. Budapest, 2002.
- Blahó András–Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, Budapest, 2001.
- Bővülő Európa. A Miniszterelnöki Hivatal és az Ecostat folyóiratának különböző számai. Bp., 2000–2002.
- Csaba László: A kibővítési verseny. Európai Tükör 2000/1. szám.

- Csáki György: A nemzetközi gazdaságtan alapjai. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002.
- Ehrlich Éva: Infrastruktúra-szolgáltatások, Infrastructurel-Services Budapest, 1998. (Megjelent 1999-ben.) A MeH integrációs stratégiai munkacsoport kiadása, 264. oldal.
- EU Accession of Central and Eastern Europe: Bridging the Income Gap, Policy Research Working Paper No. 1721, The World Bank.
- Fehér M. István: Európai filozófia – európai integráció: hasonlóságok, különbségek, vonatkozások. Előadás az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága által 1998. szeptember 17–18-án, Szegeden megrendezésre került nemzetközi filozófiai konferencián.
- Fricz Tamás: Régi elit az új demokráciában Magyarországon. Politikatudományi Szemle 2003/4. szám.
- Glatz Ferenc: Magyarország ezredfordulós esélyei, Népszava, 1999. augusztus 10.
- Horváth Gyula: Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Husserl, E: „Az európai emberiség válsága és a filozófia”, In: Husserl, válogatott tanulmányai, Gondolat Kiadó, Budapest, 1972. 322. o.
- Kádár Béla: Accelerating Hungarian Growth. Acta Oeconomica, 1984. 1–2. sz.
- Kádár Béla: Magyarország európai integrálódásának makrogazdasági összefüggései. Európai Tükör, Műhelytanulmányok 1999. (65. szám).
- Kocsis Éva–Szabó Katalin: Technológiai korszakhatáron. OMFB, Budapest, 1996.
- Központi Statisztikai Hivatal: Évkönyvek, havi kiadványok, időszakos elemzések. Budapest, 2003-ig.
- Lőrincné Istvánffy Hajna: Pénzügyi integráció Európában. Kerszöv, Budapest. Magyarország SAPRI Nemzeti Bizottság: A magyar SAPRI-kutatások főbb megállapításai (összefoglaló tanulmány). Budapest, 2000. Június.
- Martonyi János: Szabad piac és erkölcsi rend. Európa Jogi Tanulmányok, Budapest, 1999.
- Matolcsy György: Sokk vagy kevés. Kairosz Kiadó, 1998.
- Matolcsy György szerkesztésében: Növekedés és globalizáció. Kairosz Kiadó/Növekedéskutató Intézet, 1999.
- Mádl Ferenc: Az *acquis communautaire* átvétele és alkalmazása: igazgatási kapacitás és jogi kultúra Közép- és Kelet-Európában. Európa Jogi Tanulmányok, Budapest, 1999.
- Mihályi Péter: A magyar privatizáció krónikája. 1989–1997. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Nyers Rezső: Gazdaságpolitikánk és a gazdasági mechanizmus reformja. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 182–192. oldal.
- Palánkai Tibor: A magyar EU-csatlakozás néhány stratégiai kérdése. Európai Tükör, 1998. November.
- Palánkai Tibor szerkesztésében: Társadalmi tudat, értékrendszer, magatartáskultúra Magyarországon. Kézirat. (Készült az NKFP kutatások keretében.) Budapest, 2004.
- Pitti Zoltán: A külföldi tőke szerepe a hazai gazdaság új növekedési pályára állításában. Európai Tükör 2001/4. Szám, 25–40. oldal.
- Pitti Zoltán: A társasformában működő vállalkozások szerepe. (Kézirat-) Budapest, 2001.
- Práger László: Gazdaságon innen és túl. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.
- Práger László: A nyitottságról (Kísérlet a komplex megközelítésre). Közgazdasági Szemle, 1986. 6. sz. A teljes tanulmány angol fordításban: L. P.: On Openness, M. E. Sharpe. Soviet and Eastern European Foreign Trade (A Journal of Translation), Summer 1998. Szerkeszti J. Brada Armonk NY. USA. pp. 93–107.

- Práger László: Magyarország nyitottságáról. (Előadás a XI. magyar-amerikai közgazdász-találkozón. Bloomington, USA. 1987. okt.)
- Práger László: További adalékok a nyitottsághoz. *Közgazdasági Szemle*. 1988. 5. sz.
- Práger László: A KGST-től az unióig. *Gondolatok a harmonizáció történelmi útjáról*. *Népszabadság*. 1998. március 30.
- Práger László: A nyolcvanas évek kiterjesztett nyitottságelmélete és napjaink magyarországi reálfolyamatai. *Közgazdasági Szemle*, 1998. november.
- Práger László: Gondolatok EU-integrációs felkészültségünkről. *Európai Tükör*, 1998. november.
- Práger László: *Integration Trends of the Last Decade, in Society and Economy* 1999/3. pp. 253–274.
- Práger László: A mesterséges leválasztástól az uniós tagság kapujáig: Magyarország újraintegrálódása a fejlett Európához. *Magyar Nemzet*, 1999. november 11.
- Práger László: Nyitás a globalizált világ felé (az EU 2000. márciusi lisszaboni döntései után). *Európai Tükör*, 2000. 4. szám 33–46. oldal.
- Práger László: Európából a bővülő Európába, *Aula Kiadó* 2000, Budapest
- Práger László: A magyar nemzeti (gazdasági) fejlődés az EU-csatlakozás és a globalizált világ kereteiben a XXI. század elején. (Utak a konszenzusig és a konszenzustól a kohézióig.) *Európai Tükör*, 2001/6.
- Práger László: Mi a kérdés a népszavazás után? *Heti Válasz*, 2003. május 16.
- Práger László: A világ (gazdaság) és Magyarország a XXI. század elején. *Unió Kiadó, Budapest*, 2003.
- Práger László: A magyar nemzeti fejlődés útja. (Készült a XXI. Század Intézet pályázata keretében.) *Kézirat, Budapest*, 2004.
- Práger László: A vén Európa és a nemzeti fejlődés. *Heti Válasz*, 2004. március 5.
- Rostoványi Zsolt: Kulturális robbanás a világban, *Népszabadság*, 2000. június 3., 23., 27. oldal.
- Sachs, J. and A. Wagner (1996), „Achieving Rapid Growth in the Transition Economies of Central Europe”, *Harvard Institute for International Development, Cambridge*.
- Simai Mihály: Külföldi tőkebefektetések és a nemzeti innovációs-termelési rendszerek. In: *A működő tőke kivitele és a technikai fejlődés a XXI. század küszöbén*. Oktatási Minisztérium, Budapest, 2000. 7–49. oldal.
- Soros György: A vesztesek reményei. *Népszabadság*, 2000. július 15.
- Szabó-Pelsőczy Miklós: Globalizáció és EU-csatlakozás. (Közreműködött Báger Gusztáv.) *A Miniszterelnöki Hivatal integrációs stratégiai munkacsoportjának készített tanulmány*, Budapest, 1999.
- Szentes Tamás: *Világgazdaságtan. Elméleti és módszertani alapok*. *Aula Kiadó, Budapest*, 1999.
- Török Ádám: Verseny a versenyképességért? (Bevezetés a mikroszféra-kezelés gazdaságpolitikájába az Európai Unióban és Magyarországon.) *Miniszterelnöki Hivatal integrációs stratégiai munkacsoport kiadása*, Budapest, 1999.
- Vizi E. Szilveszter: *Információ + tudás = hatalom*. *Magyar Nemzet*, 2000. május 20., 7. oldal.
- W. Wallace: *Nyugat-Európa átalakulása*, London, Pinter 1990.

LAKNER ZOLTÁN

A magyar pártok és az Európai Unió. Az EU mint belpolitikai kérdés 1990–2004 között

Tanulmányomban belpolitikai szempontok alapján kívánom vizsgálni a magyar pártoknak az Európai Unióval kapcsolatos álláspontját. Azt elemzem, hogy az EU-hoz való viszony, elsősorban a csatlakozás körülményeinek vitatása mikor kezdődött és milyen célt szolgált.

Feltételezésem szerint az unióról szóló – a médiában megjelenő, de igazán mélyen csak kevés alkalommal elemzett – viták, amelyeket a releváns pártok¹ folytatnak egymással sohasem a csatlakozás fontosságáról, vagy annak pozitív vagy negatív voltáról szólnak. Egyrészt, a csatlakozási körülmények értelmezése volt napirenden, magában foglalva annak a – megítélésem szerint igen kései – *politikai* megjelenítését, hogy vajon az egyes társadalmi csoportok számára milyen hatások prognosztizálhatók az adott csatlakozási és politikai-gazdasági feltételek mellett. Másrészt és mindenekelőtt, az egyes politikai erők a csatlakozás kritikus vagy kritikátlan, hangosabb vagy halkabb támogatásával rövidebb-hosszabb távú szavazatszerzési célokat is követtek, amelyek jól nyomon követhetők.

Úgy is fogalmazhatnánk: a csatlakozással kapcsolatos nemzeti konszenzus sohasem szűnt meg a releváns pártok között, ám idővel – körülbelül 2002 őszétől – Magyarország uniós jövője belpolitikai vitatémává vált. Ez a tény nem gátolta a csatlakozási folyamat sikeres lezárását, sőt inkább túlságosan sok idő telt el, amíg a mindennapi politika és a hétköznapi élet szintjén ez a téma megjelent. Az már más kérdés, hogy a megjelenés *módja*,